

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. Макрета Тодорова Драганова, д.м.

Зам.- Декан по научна дейност, качество и акредитация на
Факултет „Обществено здраве“, Медицински университет – Плевен,
катедра „Управление на здравните грижи, медицинска етика и ИТ”

член на Научно жури със Заповед № Р-109-351/18.07.2023 г. на проф. д-р Светослав Георгиев, дм, – Ректор на МУ „Проф. д-р Параскев Стоянов“, гр. Варна, а с
Протокол №1/06.08.2023 г. от заседание на Научното жури, определена за
изготвяне на Рецензия

ОТНОСНО: защита на дисертационен труд на тема: **СЕСТРИНСКИ ПОДХОД ПРИ ПАЦИЕНТИ С ОБСТРУКТИВНА СЪННА АПНЕЯ – ОЦЕНКА НА ФИЗИОЛОГИЧНИТЕ ПРОМЕНИ И БЛАГОПРИЯТНИ ПОСЛЕДИЦИ**, разработен от *Стоянка Христова Янчева*, докторант в редовна форма на обучение в докторска програма „Управление на здравните грижи“, област на висше образование 7. Здравеопазване и спорт, професионално направление 7.4. Обществено здраве към катедра „Здравни грижи“ на Факултет „Обществено здравеопазване“, МУ – Варна.

Научни ръководители:

1. Доц. Мариана Николова Димитрова, д.о.з.
2. Проф. д-р Марио Петров Милков, д.м.

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Със Заповед №Р-109-506/04.11.2020 г. на проф. д-р Валентин Игнатов, дм, Ректор на МУ – Варна, Стоянка Христова Янчева е зачислена за редовен докторант към катедра „Здравни грижи“, Факултет „Обществено здравеопазване“, Медицински университет – Варна, за присъждане на научна степен „доктор” по научната специалност „Управление на здравните грижи“, професионално направление 7.4. Обществено здраве. Срокът на обучение е три години, считано от 06.11.2020 г.

Към документацията са приложени Протокол от изпит по чужд език и Протокол от изпит за покриване на докторски минимум.

Със Заповед № Р-109-351/18.07.2023 г. на проф. д-р Светослав Георгиев, дм, – Ректор на МУ „Проф. д-р Параскев Стоянов“, гр. Варна, предвид Доклад с вх. № 102-1489/19.06.2023 г. на Ръководител катедра „Здравни грижи“, проф. Силвия Борисова, д.оз.н., с решение по Протокол №208/07.07.2023 г. на Факултетен съвет и Доклад с вх. № 104-710/12.07.2023 г. от проф. Антония Славчева Димова-Йорданова, дм, - Декан на Факултет „Обществено здравеопазване“, Стоянка Христова Янчева е отчислена с право на защита и са определени членовете на Научното жури.

Представеният комплект материали на хартиен и електронен носител е в съответствие с чл. 69, Правилник за развитие на академичния състав на МУ „проф. д-р П. Стоянов“, гр. Варна от 2022 г. и включва всички необходими документи.

Стоянка Янчева е родена през 1966 година в гр. Девня. През 1987 завършва ИПЗКСО „Д-р Ненчо Николаев“ към ВМИ – Варна, специалност „Медицинска сестра“, общ профил, а през 1994 г. придобива полувисше медицинско образование по същата специалност. По-късно завършва специалност „Управление на здравните грижи“, ОКС „Бакалавър“ (2001) и „Магистър“ (2018) в Медицински университет – Плевен, след което през 2017 г. се реализира като преподавател на студенти от специалност „Медицинска сестра“ на МУ – Варна. От 2019 година, г-жа Янчева е асистент в катедра „Здравни грижи“ при ФОЗ на МУ – Варна. Като редовен докторант към Катедра „Здравни грижи“, специалност „Управление на здравните грижи“ при Медицински университет „Проф. д-р Параскев Стоянов“- Варна, Стоянка Янчева е зачислена през 2020 г.

Впечатляващ е клиничният опит на докторантката. От 1987 г. до 2020 г. ас. Янчева работи като медицинска сестра в Клиника по пневмология и фтизиатрия на УМБАЛ „Св. Марина“ Варна. Именно дългогодишният ѝ професионален опит (над 30 години) с пациенти с дихателни нарушения, е в основата на избора на изследователския проблем. От 2021 до момента, Янчева работи във Втора психиатрична клиника на УМБАЛ „Св. Марина“ Варна като медицинска сестра. Непрекъснатата и продължителна клинична работа на докторантката е определяща и ценна както за ежедневната ѝ преподавателска дейност, така и за научноизследователските ѝ интереси.

Преподавателската дейност на ас. Янчева е със студенти от специалност „Медицинска сестра“ по дисциплините „Философия и въведение в сестринските грижи.“, „Сестрински грижи при болни със соматични заболявания“, „Сестрински грижи при болни с онкологични заболявания“, „Сестрински грижи за психично болни“. Включва се активно в клиничната практика и преддипломен стаж на студентите от същата специалност. Изграждане на професионални компетенции у студентите чрез типови и ситуационни учебни задачи на база на дългогодишният ѝ клиничен опит, са основни характеристики на докторанта в работата ѝ със бъдещите професионалисти по здравни грижи.

Стоянка Янчева членува в Българската асоциация на професионалистите по здравни грижи, Българската асоциация по обществено здраве, Българското научно дружество по обществено здраве, Европейската асоциация по обществено здраве (EURNA) и Българска психиатрична асоциация.

Има участие в девет научни конференции с доклади, участник е в изследователския екип на два национални проекти. Преминала е курсове за следдипломна квалификация.

Владее руски и английски. .

Дългогодишната ангажираност на ас. Янчева в лечебния процес на пациентите с нарушения в дишането, както и доминиращият ѝ интерес към иновациите в сестринската практика са определящи при избора на тема на дисертационния труд.

2. Обща характеристика на дисертационния труд и неговата актуалност

Актуалност на тематиката

Предложената тема от ас. Янчева е изключително актуална. Обструктивната сънна апнея е значим медико-социален проблем в световен мащаб. През последните години едно от предизвикателствата пред участниците в лечебния процес е непрекъснатото оптимизиране на специалните грижи при пациенти с хронични заболявания, каквото е обструктивната сънна апнея (ОСА). Според редица проучвания на професионални и научни организации дихателните нарушения по време на сън са с много по-висока честота от реално регистрираната. Поради тази причина проблемът е подценяван както от потребителите, така и от доставчиците на медицински грижи и не е приоритетен за превенцията и профилактиката на хроничните заболявания. Посочените факти водят до дефицити във финансов, информационен и образователен аспект на национално ниво. Последниците от дихателните нарушения по време на сън са нарушено качество и продължителност на живот сред диагностицираните лица, сърдечно-съдови, когнитивни и метаболитни нарушения. Сериозно предизвикателство за медицинските сестри, които са професионалистите, активно участващи във всички етапи на лечебния процес при тези пациенти, е непрекъснато подобряване на специализираните здравни грижи.

Обективната значимост на проблема изисква задълбочаване на научноизследователската дейност в областта и търсене на алтернативи за оптимизиране на грижите за тези пациенти.

Структура на дисертационния труд

Представеният дисертационен труд е структуриран по класическия начин в пет глави: Литературен обзор; Методика и организация на изследването; Резултати и обсъждане; Оптимизиране на грижите за пациенти с ОСА и Изводи и приноси и е написан върху общо 211 стандартни страници, (от които 25 страници приложения). Илюстриран е с 10 таблици, 95 фигури и 4 приложения. Представената за рецензия дисертация включва достатъчен обем пълна и прецизна библиография, която съдържа 269 източника, от тях 68 на български език и 201 на латиница.

3. Оценка на структурните части на дисертационния труд

Литературен обзор, познаване на проблема

Ас. Янчева познава състоянието на проблема и чрез задълбочен анализ осъществява творческа оценка на достъпна литература по проблема. **В литературния обзор** докторантката показва компетенции относно историческото развитие на обструктивната сънна апнея в САЩ, Европа, в т.ч. и в България. Обзорът е структуриран логично в шест основни части. Поставен е акцент върху съвременните аспекти в диагностиката, лечението и проследяването на пациента, профила на сомнологичния пациент, значимостта на сомнологичната грижа за съвременната сестринска практика, както и на медицинските, финансовите и социални измерения на синдрома Обструктивна сънна апнея (ОСА). Представени са съвременни добри практики в сестринските грижи в областта на сомнологията, които доказват значимата роля на обучената и компетентна медицинска сестра,

ангажирана с ефективния контрол на пациентите с ОСА.

В края на литературния обзор са обобщени предизвикателствата пред медицинския екип, грижещ се за сомнологичния пациент. В България диагностиката и лечението на пациентите се заплаща от тях самите поради липса на клинична пътека. Докторантката дефинира „липсата на ясна дългосрочна стратегия за контрол и проследяване на пациенти със синдром на ОСА“, като един от сериозните проблеми на здравеопазната система у нас.

Впечатление прави подчертаната значимост на различни телемедицински технологии за непрекъснатост на грижите за пациенти, живеещи в отдалечени райони. Възможността за използването на телемедицина и теленърсинг при пациенти с ОСА е обективна предпоставка за прилагане на холистичен подход в грижите за тези пациенти и повишаване на качеството им чрез оптимизиране на координацията и комуникацията между различни специалисти.

Обзорът е написан на добър академичен стил. Като обем литературният обзор е в добро съразмерно отношение спрямо целия дисертационен труд. Използваните литературни източници са цитирани пълно и точно. По-голямата част от тях са от последното десетилетие.

Методика на изследването

Основна **цел** на дисертационния труд е да се проучи и оцени организацията на здравните грижи при лица с обструктивна сънна апнея, да се определи мястото на медицинската сестра в етапите на сомнологичния процес и на тази база да се предложат подходи за оптимизиране на грижите.

Изпълнените задачи за нуждите на дисертацията са седем, логически и адекватно дефинирани за постигането на целта.

Дефинирани са четири работни хипотези, релевантни на целта и задачите на научното изследване.

По своя характер проучването представлява комплексно медико-социално проучване с използване на социологически методи (анкетен метод и интервю) и разнообразни статистически методи за описание и анализ на събраната информация. Проведено е теоретично проучване чрез описателен обзор с цел установяване на тенденциите в диагностиката и лечението на пациенти със синдрома ОСА в световен и национален мащаб и количествено проучване, с включване на 250 лица, в т.ч. 80 пациенти, 140 медицински сестри и 30 лекари, работещи в специализирани лечебни заведения, в които се диагностицират и лекуват пациенти с ОСА. Обхванати са осем болници и пет доболнични структури в България. Проучването е проведено през периода юни 2022 – декември 2022 г.

Проучванията са получили одобрение на Комисията по етика на научните изследвания (КЕНИ) на МУ – Варна (Протокол №116/28.04.2022 г.).

Избраната методика на изследване позволява да се постигне поставената цел и да се получи адекватен отговор на задачите, решавани в дисертационния труд.

Методологията отговаря на всички изисквания за прецизно научно изследване с широк обхват от източници. Тя е доказателство за задълбочено познаване от авторката на съвременните методологични подходи в областта на

социално-медицинските изследвания. Подбрани са подходящи изследователски методи. Подробно е описано тяхното точно приложение.

Резултатите са представени ясно, добре структурирани и в логична последователност, съответстваща на поставените седем задачи на проучването. Въпреки, че световният опит доказва ефективността на амбулаторната грижа при пациентите с ОСА, медицинските сестри, включени в проучването все още не определят домашната грижа като алтернатива за подобряване качеството на живот при тези пациенти. Доказана е значимостта на автономните сестрински практики за цялостния лечебен процес на пациенти с ОСА. Повече от половината от изследваните медицински лица (81,4% от анкетираниите медицински сестри и 60% от лекарите) и 90% от пациентите, считат, че участието на специализирани сестрински практики в предоставянето на грижи за тези пациенти ще повиши качеството на предоставяните услуги. Като приоритетна дейност на тези практики, анкетираниите лица категорично определят обучението на пациентите.

Особено внимание заслужават резултатите от проведеното дълбочинно интервю с десет пациенти, диагностицирани с ОСА, провеждащи лечение с ПАП (РАР – positive airway pressure, вентилация с позитивно налягане) апарат и проследявани във времето. Изводите, които са направени от разговорите с тях очертават основни проблеми като: неинформираност и negliжиране на синдрома ОСА от медицинските специалисти; липса на достатъчно добре подготвен персонал по проблемите на съня; липсата на постоянно наблюдение от медицинска сестра по време на провеждане на нощното тестване за ОСА, липсата на финансова подкрепа от страна на държавата за диагностика и лечение на ОСА, което е основна причина за не търсенето на помощ при проблеми със съня; липса на адекватно обучение на пациентите във всеки етап на лечебния процес; липсата на алтернативи, за пациенти, които не толерират ПАП терапията поради сериозни последици върху физическото и психичното здраве на респондентите; осъзната необходимост от психологическа подкрепа.

Особено ценна част от дисертационния труд представлява идеята за организиране и провеждане на пилотен проект. Изследователският екип предлага, на базата на консенсус между заинтересувани институции, да бъде определено чрез акт на МЗ и/или на съответно лечебно заведение, звено/структура за провеждане на срочен пилотен проект „Организация на диагностика, лечение и проследяване на пациенти с ОСА“, което би могло да прерасне в „Модел за диагностика и лечение на пациенти с ОСА“. Реализирането на подобен проект и съответната специализирана документация под формата на **„Карта за оценка състоянието на пациента при провеждане на специализирани изследвания на съня“** определено ще ни доближи до добрите сестрински практики, успешно прилагани в световен мащаб по отношение на специализираната сомнологична грижа и до прилагането на Health Assessment in Nursing, като иновативен подход за сестринската практика у нас.

Направените 15 извода от дисертационния труд са изведени на база на основните части на проучването – теоретична част, количествено и качествено проучване и са релевантни на поставените задачи.

Обща оценка на дисертационния труд и приносите.

Приемам напълно посочените от докторантката **приноси с познавателно теоретичен и практико-приложен характер**. Дисертационният труд е впечатляващо, задълбочено проучване на такъв актуален проблем като организацията на здравните грижи при лица с обструктивна сънна апнея (ОСА) с насоченост към потребностите на тези пациенти. Ас. Янчева е направила задълбочен критичен анализ на достъпната литература по проблема, включително и на нормативната база на РБългария. В детайли е разгледана същността и значимостта на обструктивната сънна апнея, предвид на цитирани данни от проучвания, доказващи най-вече социалните последици, а именно че заболяването засяга предимно хора в трудоспособна възраст.

Силна страна на разработката са представените неправителствени организации в световен и национален мащаб, които са в основата на развитието на съвременните методи за диагностика, лечение и проследяване на пациенти със синдрома на ОСА. Приложението на унифицирани скали за оценка на съня като Epworth Sleepiness Scale, въпросници за оценка на риска от обструктивна сънна апнея, Втората международна класификация на нарушенията на съня (International classification of sleep disorders (ICSD-2) и други, са инструментариум, използването на който би довело до прилагане на индивидуален подход при всеки от пациентите и до подобряване организацията на общите и специални грижи за тези пациенти.

При провеждане на изследването ас. Стоянка Янчева демонстрира умения за провеждане на научно изследване, работа в екип и етични взаимоотношения с всички участници в проучването. Адмирации заслужават компетенциите на докторантката за провеждане на дълбочинно интервю.

Разработката предлага нова, интересна информация по актуален проблем за общественото здраве, която дава основание да се изведат няколко обобщаващи изводи, свързани основно с промяна в обществените нагласи и здравната политика по отношение на потребностите от специализирани грижи на пациентите с ОСА и ролята на медицинската сестра в предоставянето на тези грижи.

Авторефератът към дисертационния труд отразява правилно структурата на дисертационния труд и съдържа в себе си най-съществените резултати и изводи от проучването.

Във връзка с дисертационния труд има посочени три публикации, включени в сборници доклади на Варненски медицински форум, проведен през 2021 и 2022 г. Във всички публикации докторантката е първи автор.

Лични впечатления за кандидатката

Познавам ас. Стоянка Янчева от 2001 г. като студентка в специалност „Управление на здравните грижи“, ОКС „Бакалавър“ и „Магистър“ на Факултет „Обществено здраве“ при МУ – Плевен. През цялото време на своето обучение, докторантката впечатляваше с познавателен интерес, емоционална интелигентност и уменията ѝ да анализира проблемите на пациентите с дихателни нарушения и значимостта и спецификата на работа на медицинските сестри, оказващи грижи за тези

пациенти. По време на обучението си в магистърската степен, Ст. Янчева разшири професионалните си интереси с актуалните проблеми на базовото обучение по здравни грижи. Като действащ преподавател в специалност „Медицинска сестра“, Стоянка Янчева активно се включва в преподавателска и научна дейност и има редица участия в научни конференции и други форуми.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Представеният дисертационен труд се отличава с актуалност, оригиналност, методическа иновативност и прецизност. Цялостната организация и провеждане на проучването е лично дело на докторантката и доказва добрите ѝ възможности за научно-изследователска работа.

Дисертационният труд *съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката* и отговарят на **всички** изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и Правилника на МУ – Варна. Представените материали и дисертационни резултати **напълно** съответстват на специфичните изисквания, приети във връзка с Правилника на МУ – Варна за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантката ас. Стоянка Христова Янчева **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност „Управление на здравните грижи“, като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Предвид гореизложеното, убедено давам своята *положителна оценка* за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат и постигнатите резултати и приноси, и *предлагам на уважаемите членове на Научното жури да присъди на Стоянка Христова Янчева образователната и научна степен ‘доктор’ по научната специалност „Управление на здравните грижи“.*

28.08.2023 г.

Изготвил

рецензията:.....

(проф. М. Драганова, д.м.)